

УДК 327.82

Грідіна І. М.

доктор історичних наук, професорка кафедри політології та міжнародних відносин Маріупольського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ДИПЛОМАТИЧНОГО ПРОТОКОЛУ ТА ЕТИКЕТУ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Дипломатичний протокол та етикет – інструмент зовнішньої політики та дипломатії, основна функція якого забезпечення засадничого принципу ООН – суверенної рівності її членів, рівнозначності та рівноправності учасників міжнародних відносин та їх представників. Реалізується ця функція за допомогою головних протокольних та церемоніальних принципів – міжнародної ввічливості та взаємності, загальні аспекти яких регулюються Віденською конвенцією про дипломатичні зносини.

Грунтуючись на вікових історичних традиціях та світовому досвіді, дипломатичний протокол та етикет є однією з найконсервативніших категорій у міжнародних відносинах. Під час переломних моментів міжнародного порядку денного протокол залишається рятівним островом стабільності, впорядковуючи мінливість та хаос, надаючи інструментальну можливість забезпечувати спілкування, зокрема під час війн та конфліктів.

Разом з тим, дипломатичний протокол та державний церемоніал є потужною символічною системою, яка за допомогою відповідних символів - сигналів супроводжує, підсилює, натякає, а іноді навіть заперечує умовну дипломатичну мову та просуває свій порядок денний. Вже майже рік порядок денний для нашої країни та й світу в цілому – це найбільша війна в Європі з часів Другої світової з підступним та потужним агресором, зокрема й на найважливішому дипломатичному фронті. «Сьогодні нашу державу представляє війна. І ми мусимо це відобразити у протокольних реаліях. Ми не вибираємо сьогодні ні одяг, ні правила, ми відмовляємося від церемоніальної частини протоколу, яка офіційно прийнята. Нам сьогодні не до церемоній і дрескодів», - зазначає Марина Марцинюк, кандидатка історичних наук, експертка експертного центру «Дипломатія: міжнародні відносини, етикет, протокол» при університеті імені Тараса Шевченка [3].

Символічно-сигнальна система політично-дипломатичного фронту України втілюється за допомогою усіх видів протокольних інструментів: мовних, церемоніальних, невербальних, які за звичайні часи вважались би відступом та, подекуди, відвертим порушенням дипломатичного протоколу. Намагання російської сторони закидати українським політикам та дипломатам порушення протокольних норм, зокрема дрес-коду під час церемоніальних заходів, свідчить про дієвість та влучність протокольних демаршів української сторони. А прецеденти прийняття їх на озброєння іншими децидентами (бойкоти лаврова на міжнародних заходах, під час саміту ШОС лідери Киргизстану, Туреччини, Азербайджану, Індії та Ірану не відмовили собі у задоволенні запізнитися на двосторонню зустріч зі своїм російським візаві, який сам часто зловживав такими витівками, та багато інших) свідчать про початок нового змістовного наповнення формальних рамок дипломатичного протоколу та державного церемоніалу. На перше місце виходять не намагання за будь-яку ціну зберегти обличчя, а

навантажити протокольні функції відповідними сенсами: не має значення в чому відстоювати суверенність своєї держави – у флісці чи у смокінгу, «функція "краси" зараз є вторинною» [3].

Спричинені війною головні зміни, які, на нашу думку, і далі відбуватимуться у дипломатичному протоколі та етикеті, це його спрощення та деформалізація, зокрема втілена у «відвертість».

Процеси спрощення та деформалізації можна спостерігати у двох проявах – стихійно-ситуативному (на початку широкомасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р.) та аналітично-цілеспрямованому (результат опрацювання вдалих протокольних кейсів). Так, стихійно виникла протокольна «компліментарна» практика звернення до російської сторони у традиціях листування запорізьких козаків з турецьким султаном. 26 лютого 2022 р. голова Державної прикордонної служби України Сергій Дейнеко в офіційному листі голові Державного прикордонного комітету республіки білорусь Анатолію Лаппо, звинувативши білорусь та особисто її головного прикордонника у підтримці країни-агресора, використав зовсім не протокольний, але відповідний ситуації завершальний комплімент: «Мы победим. Будьте вы прокляты, твари!!! С презрением, Сергей Дейнеко» [1].

Майже з перших днів широкомасштабного вторгнення була започаткована та згодом затвердилась так звана «граматика зневаги». Філолог Д. Данільчук зауважує, що це перша в історії війна, коли назву ворожої країни та прізвища її лідерів маркують на письмі невживанням великої літери [2].

Під час спілкування української сторони з представниками країни-агресора втратило сенс одне з понять дипломатичної мови, як інструмента донесення до опонента складних, або потенційно суперечливих меседжів у ввічливій та обтічній формі. Блюзнірська та відверто брехлива риторика російських політиків та дипломатів у намаганні пояснити цілі так званої «сво» за принципом взаємності отримала гідні відповіді українських дипломатів. Постійний представник України при ООН Сергій Кислиця відверто «тролить» російських дипломатів та політиків, зокрема радить міністру закордонних справ лаврову, звертатися по «психіатричну допомогу», пропонує відправити делегацію рф у місце «менш ніж за милю від штаб-квартири ООН до лікарні на обстеження», путіну пропонує застрелитися, як це зробив Гітлер [4; 6].

Відхід від класичних м'яких та обтічних дипломатичних прийомів, які застосовуються українською дипломатією і на публіку, і в закритому режимі, жорсткість та гранична прямота у постановці питань, вимогах дотримуватись обіцянок у спілкуванні з союзниками та партнерами вже отримала назву «недипломатичної дипломатії» [5]. Можна по-різному ставитись до таких змін, але фактом залишається те, що мова дипломатичного спілкування стає відвертішою та жорсткішою, вирішуючи невідкладні питання воєнного часу.

Досвідчений дипломат В. Чалий пропонує йти далі, змінюючи основи дипломатичного протоколу та етикету, діяти креативно, відповідно тому, як змінюється світ та конкретна ситуація, і те, що було вчора прийнятним – сьогодні піддавати сумніву, наприклад, знайти інші жести, ніж потискання рук воєнним злочинцям [7].

Одним з вдалих, на наш погляд, кейсом аналітично-цілеспрямованої зміни протокольних норм є своєрідний мілітарний дрес-код українських політиків на чолі з президентом. Зовнішній вигляд В. Зеленського на церемоніальних

протокольних заходах, останнім з яких були візит до США та виступ у Конгресі, став предметом активного обговорення, що свідчить хоч і про суперечливий, але цілком вдалий іміджевий крок – країна веде війну, а війна не дозволяє вести справи як завжди. Б. Яременко, дипломат, керівник Фонду «Майдан закордонних справ» вважає, що дрес-код українського президента став політичним сигналом і для іноземних дипломатів, які стали або послаблювати вимоги до власного дрес-коду, або просто прийняли запропоновані В. Зеленським правила гри [8]. Можна додати, що на такі рішення сприяли і суто прагматичні міркування. Навряд чи зарубіжним політикам та дипломатам зручно вдягати броні на смокінги та краватки, ходити по розвалинах українських міст у модельних черевиках, сидіти у крохмальних сорочках у бомбосховищах через російські обстріли під час візитів до України, кількість яких з 24 лютого 2022 р. мабуть перевищила кількість усіх попередніх разом узятих. Компліментарна стаття Ванесси Фрідман, директорки відділу моди та головної модної критикині *The New York Times*, присвячена символізму дрес-коду В. Зеленського під час візиту до США, свідчить про те, що стратегічне іміджеве рішення досягло мети. За її словами, український президент «використовує всі наявні в його розпорядженні інструменти для досягнення своєї мети», являє собою «живий символ тієї битви», приїхавши до США та виступаючи у Конгресі, «вдягненим у свою реальність» [9].

Війна триває і вносить свої прагматичні зміни у протокольні та церемоніальні норми, що дає нам можливість для спостереження та фіксації цих процесів у реальному часі. Проблема дипломатичного протоколу та етикету під час війни сьогодні представляється актуальною та перспективною для всебічного аналізу фахівцями різних галузей знань. Будучи універсальним інструментом політики та дипломатії, протокол має великі можливості у досягненні різноманітних цілей зацікавлених сторін. А, зважаючи на те, що підсумки російсько-української війни визначають історію світу та його обличчя на багато поколінь, то дипломатичний протокол та державний церемоніал, буде також багато в чому мати українське обличчя.

Література:

1. «Будьте вы прокляты, твари!!!»: голова Держприкордонслужби України надіслав офіційного листа білоруському “колезі”». *ТСН*. 26 лютого 2022. URL: <https://bit.ly/3VSloqM>
2. Данільчук Д. Війна і мова. *Читомо*. 4 травня 2022. URL: <https://bit.ly/3GoAiiO>
3. Коляда Р. Зустрічі «без краваток». Як війна змінює дипломатичний етикет – коментує експертка. *Українське радіо*. 15 травня 2022. URL: <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=98750>
4. Кондратова В. Сергій Кислиця: можна вважати Небензю ідеологічним покидьком, та він досвідчений дипломат. Інтерв'ю. *Ліга.net*. 18 жовтня 2022. URL: <https://bit.ly/3ZkMXw7>
5. Лелич М. Зовнішній фронт. Як українська дипломатія працює під час війни з Росією. *RBK. UA*. 30 червня 2022. URL: <https://bit.ly/3vLw1RE>
6. Пилипенко Є. «Тут це не лікують». Кислиця запропонував відвезти росіян із засідання Ради Безпеки ООН до лікарні. *Ліга.net*. 9 вересня 2022. URL: <https://bit.ly/3GM0DZO>
7. Чалий Валерій (@Valeriy Chaly). 17 березня 2022 р.

8. Яременко Б. Гнути свою лінію: про дрес-код Зеленського під час візиту в США. *Главред*. 24 грудня 2022. URL: <https://bit.ly/3jWevYv>

9. Fridman V. President Volodymyr Zelensky of Ukraine came to Washington wearing his reality on his sleeves. *The New York Times*. Dec. 22, 2022. URL: <https://bit.ly/3GLfhjK>

УДК 327.35

Константинова Ю. В.

кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА АВСТРІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Геополітичні зміни що відбуваються у світі сьогодні, спонукають держави переглядати свої підходи до безпеки та вирішення зовнішньополітичних завдань. Такі нейтральні країни як Швеція та Фінляндія, у травні 2022 року подали заявку на вступ до НАТО. У зв'язку з чим актуалізувалось питання нейтрального статусу Австрії, отже дослідити витоки австрійського нейтралітету та його можливу трансформацію є актуальним.

У 1955 році Австрія отримала статус незалежної та демократичної країни. Австрію вважають нейтральною державою з набрання чинності «Федерального конституційного закону про нейтралітет Австрії» 26 жовтня 1955 р. Статус позаблокової держави, дозволив Австрії зберегти незалежність і приймати власні рішення, що залежать лише від інтересів Австрійської Республіки.

Заявлений нейтралітет дозволяє країні активно брати участь у світовій політиці, незважаючи на обмежений геополітичний потенціал. У загальному сенсі, політичний нейтралітет - це зовнішньополітичний курс що проводиться державою, який передбачає її неучасть у військових блоках і угрупованнях, відмову від надання її території під іноземні військові бази і встановлення дружніх відносин з іншими країнами.

Австрійську зовнішню політику можна охарактеризувати як інертну яка все ще знаходиться під сильним впливом післявоєнного досвіду Австрії. Оглядачі вказують на відсутність ідеалів, ресурсів і чітких орієнтирів при формуванні зовнішньополітичного курсу країни. Однак відсутність зовнішньополітичних амбіцій компенсується в Австрії потужними економічними інтересами. По суті, мета австрійської дипломатії сьогодні полягає в просуванні австрійського експорту за кордоном, освоєнні нових ринків і залучення австрійського бізнесу до вигідних інвестиційних проектів [2].

Прагнення "дружити з усіма" є практичним вираженням центрального елемента австрійського світогляду - нейтралітету. Саме нейтралітет розглядається як гарантія і передумова незалежності і суверенітету Австрії. Нейтральна Австрія, понад усе цінуючи стабільність, негативно ставиться до будь-яких геополітичних рішень, які ставлять під загрозу цю стабільність.

Незважаючи на нейтральний статус у 1955 році Австрія була прийнята до ООН. Зокрема, у Відні розташовані штаб-квартири трьох установ ООН, а також лабораторія ядерних досліджень під егідою ООН.